

I.P. SIM, Beograd, 1983.

IZ ANTOLOGIJE SAVREMENA SRPSKA PRIČA MILOVANA VITEZOVIĆA "ČOVEK I DEČAK"

Radomir Smiljanić

Dečak je susreo naoružanog odraslog čoveka u velikoj hrastovoj šumi. On, dečak, ostao je bez roditelja, bez sestre i brata, i bez kuće. Pobegao je iz svog spaljenog i opustošenog sela. Tumarao je, kloneći se ljudi, poljima i šumama kao obezglavljen, u duši mu je bila strava i pustoš. Bilo je i drugih njegovih vršnjaka koje je pogodila velika nesreća, svi oni su morali da prežive prave strahote. Ti izgladneli i izbezumljeni mališani su svojim izgledom i tajnom snagom, koja je njihove krhke noge cimala na daleka i bezgledna putovanja, izazivali kod ljudi čuđenja, čak i divljenje.

Dečaku su još pre no što je sreo naoružanog čoveka pred očima sevali odblesci požara, zenice su mu neprestano bile pune slika leševa, do juče živih, veselih njegovih ukućana i seljana. Noge su mu takoreći još bile mokre i pekle ga, raskrvavljene i opečene, jer je prelazio preko pravih potoka rakije koji su porobljivači, kaznene jedinice esesovaca, rafalima istočili iz ogromnih buradi punih žestoke tekućine.

Bežeći što dalje od svog sela koje više to i nije bilo, koje je postalo zgarište i pustošina, mališan je, na smrt uplašen, natrapao na odraslog, do zuba naoružanog čoveka. Naoružan čovek ga je umirio — da je on naoružan sproću naoružanih porobljivača i predložio mu je da s njim nastavi put, tako će biti zaštićen bar za neko vreme.

— Gle, čovek i dečak! — doviknuo je nekakav krezubi, sedoglavi čobanin, bio je zamajan purenjem kukuruza na proplanku.

Dečak je išao dva dana za odraslim i naoružanim čovekom. A onda su naleteli na zasedu koja je pripucala. Vojnik je pao, a dečak se neprimećen domogao žbunja. Napadači u crnim uniformama su prišli ubijenom vojniku gurali i gazili su cokulama njegovo beživotno, mlitavo telo. Konačno, jedan je zapalio opušak cigarete i čušnuo ga mrtvome u usta. Slikali su mrtvog pušača. Smejali se njegovom načinu pušenja. Potom su otišli dalje.

Mališan je izmileo iz svog skrovišta. Prišao je ubijenom i drhtavim prstima istrgnuo mu upaljeni opušak iz zgrčenih usta. Začudio se kako se oblik lica njegovog odraslog prijatelja naglo menjao, sve se na njemu smanjivalo. No on je još jasno čuo zvonak smeh tog čoveka. Zapamtio je i neke reči koje mu je izgovorio.

Naoružani čovek mu je još dok ga je pratio kroz šumu, savetovao da se vrati među ljude, da ode do sela koje više nije bilo baš mnogo udaljeno. Selo se zvalo Dubljo. Trebalo je u njemu samo da potraži kuću ratnikovog oca, invalida iz prvog svetskog rata, još iz pobedničke suvoborske bitke. Dečak je upamtio i poruku poginulog: trebalo bi da se predstavi starom seljaku i da mu kaže da ga je u Dubljo poslao njegov sin, ratnik sada u ovom ratu.

Domogao se Dublja narednog dana. Putovao je čak i noću — mesečina je omogućavala priličnu vidljivost. Oslabeo, kretao se vrlo lagano, pravio je česte zastanke. No, stigao je nekako.

Dospevši u Dubljo, mališan se raspitivao za seljaka invalida. Odmah su mu rekli da je na dobrom putu, pokazali su mu kako da ide dalje. Najzad je stigao do jedne prilično očuvane kuće

na samom kraju sokaka, ušao je u njeno dvorište i pozvao starog domaćina. Ovaj ga je samo pogledao kada je stupio na trem. Ponudio mu je da ostane da živi u njegovom domu, da se hrani zajedno sa njim i ostalim ukućanima. Starac se zagledao u dečaka. Gledao ga je kao da se ogleda u njegovoj ošišanoj glavi.

— Tanak si — rekao mu je — tuga je pogledati — dodao je i nekako zbunjeno okrenuo glavu.

A jednog dana dogodilo se nešto što je malo ko u ovoj nevelikoj zajednici očekivao. Pojavio se još jedan dečak. Slika i prilika ovog osmogodišnjaka, koji se već poprilično bio odomaćio u kući seljaka invalida, starog ratnika. Ličili su, dakle, mnogo jedan na drugoga, a to znači: iste one tanke noge, ispale lopatice, izdužen, koštunjav nos, šake koje vise o tanušnim rukama, kao na neveštima crtežima.

Taj novi dečak bio je ćutljiv. I bio je zagonetan. Izgladneo, jeo je svojski, gurajući obema šačicama poparu u usta. Svi su bili oko njega i gledali su ga kako jede. I ništa još nisu hteli da ga pitaju, čekali su da završi sa obrokom, da stiša pregolemu glad.

Kada se donekle zasitio, dečak je ispričao ono što je imao da ispriča: jedan čovek je pao oboren mecima iz zasede i, pre no što je izdahnuo, poslao ga je ovamo. Objasnio mu je put do Dublja i ispričao mu, izdišući, nešto o svojim ukućanima. To su sad, znači, oni, jer ovamo su ga dovele četiri seljanke na koje je uz put naišao. One su mu rekle, sve je u redu, nalazi se u Dublju. Nije mnogo lutao. Samo, prevalio je popriličan komad puta.

Pošto je sve to rekao, dečak je začutao. I bio je zagonetan kao i na početku, neposredno po dolasku. Ni reč da mu više izvučeš iz njegovih malešnih, stisnutih usta. Ponudili su mu još popare i on je jeo, sav poskakujući na tronošcu i grebući po zemljanom podu svojim bosim i hladnim, prilično ranjavim tabanima